

WENANCJUSZ KUJAWIŃSKI

*Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich
Oddział w Poznaniu*

DORADZTWO ROLNICZE W OKRESIE PRZYGOTOWAWCZYM DO INTEGRACJI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

Konferencja na temat „*Doradztwo rolnicze w okresie przygotowawczym do integracji z Unią Europejską*”, odbyła się w dniach 11 - 13.10.1999 r. w Poświętnem. Organizatorem Konferencji było Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Poznaniu i uczestniczyło w niej ponad 100 osób z:

- Ośrodków Doradztwa Rolniczego oraz Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich,
- uczelni rolniczych (głównie Katedr Doradztwa),
- instytutów naukowo-badawczych resortu rolnictwa,
- urzędów administracji państwowej.

Celem Konferencji była próba określenia roli doradztwa rolniczego w kontekście integracji polskiego rolnictwa z rolnictwem Unii Europejskiej. Konferencja miała też stać się polem wymiany doświadczeń i poglądów dotyczących następujących zagadnień szczegółowych:

1. Doradztwo rolnicze wobec problemu restrukturyzacji gospodarstw.
2. Doradztwo rolnicze w stymulowaniu i wspieraniu aktywności gospodarczej rolników.
3. Oczekiwania społeczności wiejskich wobec doradztwa rolniczego.

W trakcie Konferencji:

- zaprezentowane zostały wyniki badań prowadzonych wśród rolników i mieszkańców wsi, dotyczące m. in. potrzeb doradczych, oczekiwań w stosunku do instytucji doradztwa rolniczego, nastawienia do integracji z Unią Europejską, czynników sprzyjających oraz barier rozwoju przedsiębiorczości wśród rolników;

- przedstawiono doświadczenia Ośrodków Doradztwa Rolniczego w realizacji różnych przedsięwzięć związanych z dostosowywaniem rolnictwa i rolników do integracji z Unią Europejską;
- wskazano uwarunkowania i bariery skutecznej realizacji zadań doradczych;
- zaprezentowano propozycje, możliwości i uwarunkowania współpracy doradztwa z nauką;
- podjęto dyskusje i opracowano wnioski dotyczące priorytetowych kierunków pracy Ośrodków Doradztwa Rolniczego, współpracy i współdziałania Ośrodków Doradztwa Rolniczego z Krajowym Centrum Doradztwa, zmian w doradztwie likwidujących dotychczasowe ograniczenia w ich skutecznym działaniu.

Uczestnicy Konferencji wymieniali poglądy i doświadczenia w trzech zespołach tematycznych.

Prezentacja prac zespołów tematycznych

Zespół I Dyskusję kierował i wnioski zebrał mgr inż. Antoni Hajdaczuk z Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Starym Polu.

Zespół ten dyskutował nad zagadnieniem: „*Doradztwo rolnicze wobec problemu restrukturyzacji gospodarstw*”. Punktem wyjścia do dyskusji było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jakiego rodzaju trudności należy pokonać w związku z pożądaną restrukturyzacją gospodarstw rolnych?
2. Jakie są oczekiwania rolników wobec doradztwa rolniczego w rozwiązywaniu problemów związanych z restrukturyzacją gospodarstw?

W dyskusji podkreślano, że trudności związane z restrukturyzacją gospodarstw rolnych wynikają głównie z osobowości rolnika oraz specyfiki jego gospodarstwa.

Rolnicy o wyższym poziomie wykształcenia zawodowego czy ogólnego wykazują większą aktywność i zainteresowanie zmianami we własnym gospodarstwie. A zatem w interesie całego kraju konieczne jest tworzenie warunków sprzyjających podnoszeniu niskiego poziomu wykształcenia naszych rolników. W tworzeniu tych warunków winno brać także aktywny udział doradztwo rolnicze (w ramach prowadzonych działań oświatowych).

Odpowiednie kwalifikacje zawodowe rolników są warunkiem koniecznym lecz niedostatecznym do wywołania pożądaných zmian strukturalnych w obszarze gospodarstw rolnych. Niezbędna jest tu również odpowiednia motywacja rolników do aktywnego udziału w restrukturyzacji gospodarstw. Jednym z czyn-

ników mogących wzmocnić motywację rolników jest stawianie celów rozwojowych gospodarstw w oparciu o znajomość zasad Wspólnej Polityki Rolnej.

Rolą doradztwa jest więc przekazywanie rolnikom rzetelnej informacji o warunkach gospodarowania w Unii Europejskiej, tak by zdążyli jeszcze przed przystąpieniem naszego kraju do Unii podjąć i zrealizować decyzje, które pozwolą im na harmonijną integrację.

Decyzje te, budowane na rzetelnej znajomości warunków panujących w Unii Europejskiej i własnych możliwości, mogą być następujące:

- umacnianie swej pozycji w produkcji rolnej,
- przechodzenie do innej aktywności zawodowej,
- skorzystanie po akcesie z dobrodziejstw pakietu socjalnego obowiązującego w Unii Europejskiej (np. przejście na wcześniejszą emeryturę rolniczą).

Dla rolników chcących umacniać swoją pozycję w produkcji rolnej zasadnym jest pytanie o model, a raczej modele gospodarstw jakie będą najbardziej efektywne w zderzeniu z rolnictwem Unii Europejskiej.

Podczas dyskusji stwierdzono, że ważnym jest aby gospodarstwa związane z rynkiem zwiększyły skalę i jakość produkcji po to, by z jednej strony optymalnie wykorzystać istniejące czynniki produkcji, a z drugiej osiągnąć taki poziom produkcji, który zapewni im konkurencyjność i perspektywę sprawnego funkcjonowania w Unii Europejskiej. Restrukturyzacja gospodarstw najsilniej związanych z rynkiem będzie przebiegała w kierunku uproszczenia, a w końcu specjalizacji produkcji (gdy zaistnieją stabilne relacje opłacalności głównych kierunków produkcji oraz regulowane warunki zbytu, jak np. kwoty produkcyjne).

Dyskutujący zwrócili uwagę na to, że restrukturyzacja gospodarstw w warunkach polskiego rolnictwa będzie miała charakter regionalny. Inaczej winna przebiegać w regionach o przeważającej liczbie gospodarstw drobnych, gdzie priorytetowymi zadaniami będą: scalanie gruntów, przechodzenie na bardziej intensywne kierunki produkcji, tworzenie dużej liczby grup producenckich, oraz pozyskiwanie dodatkowych, a zwłaszcza alternatywnych źródeł dochodu. Inaczej zaś winna ona przebiegać w regionach o przeważającej liczbie gospodarstw średnich i dużych, gdzie priorytetowymi zadaniami będą: organizacja rynku zbytu towarów masowych (zboża, rzepak, buraki), tworzenie warunków kredytowych do inwestowania w park maszynowy i bazę inwentarską oraz budowa właściwego rynku usług na rzecz wysokoprodukcyjnych gospodarstw.

W dyskusji podkreślano też, że restrukturyzacja gospodarstw to proces długofalowy, a jego tempo zależeć będzie między innymi od rozwoju innych sektorów gospodarki (które w sprzyjających warunkach mogą generować nowe miejsca pracy, również dla odpowiednio przekwalifikowanych rolników), uruchomienia odpowiednich funduszy socjalnych dla rolników i wielkości środków na wsparcie rozwoju infrastruktury wiejskiej.

Co do oczekiwań rolników wobec doradztwa rolniczego w rozwiązywaniu problemów związanych z restrukturyzacją gospodarstw stwierdzono, że:

- Doradztwo musi być w pełni profesjonalne. Takie doradztwo może zapewnić dobrze przygotowany i dobrze wynagradzany doradca – specjalista. Wiedza doradcy powinna być doskonała na dwóch poziomach, tj. metodycznym i merytorycznym.
- Doradztwo musi być rzetelne i w sposób obiektywny przedstawiać warunki jakie czekają polskiego rolnika w Unii Europejskiej. Musi ono pokazywać szanse i zagrożenia jakie wiążą się z integracją z UE dla rolnika i dla pozostałych mieszkańców wsi. Zakładając nieuchronność procesów integracyjnych musi ono wskazywać na te czynniki, od których zależy jak najlepsza pozycja naszego rolnictwa w trakcie przystępowania do UE.
- Doradztwo musi wypracowywać skuteczne sposoby edukacyjnego oraz informacyjnego wspierania rolników i pozostałych mieszkańców wsi w zachodzących tam procesach restrukturyzacyjnych. Innego podejścia i innej usługi wymagać będą rolnicy prowadzący wysokotowarowe gospodarstwa rolne, a innych rolnicy dwuzawodowi, rolnicy „socjalni” i przedsiębiorcy wiejscy.

Zespół II Dyskusją kierowała i wnioski zebrała mgr inż. Maria Suszko z Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Olecku.

Zespół ten dyskutował nad problemem: „*Doradztwo rolnicze w stymulowaniu i wspieraniu aktywności gospodarczej rolników*”. Punktem wyjścia do dyskusji było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy aktywność własna rolników powinna być podstawowym motorem rozwoju ich warsztatów pracy?
2. Czy doradca zatrudniony w państwowej instytucji doradczej jest przygotowany do sprawnego wdrożenia rolników do zachowań przedsiębiorczych?
3. Czy przedsiębiorczość pozarolnicza jako dodatkowe źródło dochodu może być docelowym rozwiązaniem dla rodzin rolniczych o niedostatecznym potencjale rozwojowym?
4. Czy działalność informacyjna państwowej instytucji doradczej powinna być skomercjalizowana?
5. W jaki sposób i w jakim zakresie doradztwo rolnicze powinno stymulować i wspierać rolników w podejmowaniu wspólnych przedsięwzięć gospodarczych?

Osoby biorące udział w dyskusji wskazywały, że państwowa, rolnicza organizacja doradcza winna przede wszystkim wspierać tych rolników, którzy chcą rozwijać swoje gospodarstwa w oparciu o własną aktywność i stabilną politykę państwa na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz wynikające z niej odpowiednie programy wsparcia materialnego i środki na ich realizację. Dla wielu aktywnych rolników brak wymienionych działań ze strony państwa może być przyczyną zahamowania tempa rozwoju gospodarstw, a nawet ich upadku.

W dyskusji zwracano uwagę na to, że obecnie większość doradców zatrudnionych w państwowej instytucji doradczej została już lub właśnie jest odpowiednio przygotowywana do sprawnego wdrożenia rolników do zachowań przedsiębiorczych. Niezbędnym tu doksztalcaniem i doskonaleniem zawodowym doradców zajmują się głównie uczelnie rolnicze, instytuty naukowe, Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, a także same ODR-y. Poważnym utrudnieniem w tej edukacji jest brak jednej ogólnie przyjętej metodyki doradztwa rolniczego, stanowiącej podstawę funkcjonowania państwowej, rolniczej instytucji doradczej oraz jednolitego systemu podnoszenia kwalifikacji zawodowych doradców i możliwości zdobywania stopni kwalifikacji zawodowej.

Przedsiębiorczość pozarolnicza jako dodatkowe źródło dochodu nie może być docelowym rozwiązaniem dla rodzin rolniczych o niedostatecznym potencjale rozwojowym, a jedynie rozwiązaniem przejściowym dającym czas na zmianę posiadanego potencjału, bądź preorientację zawodową. Rolnicy, którzy chcą, a także ze względu na istniejący rynek pracy mogą zrezygnować z dalszego prowadzenia swych gospodarstw rolnych, aby zdobyć podstawę do podjęcia nowej aktywności zawodowej powinni zostać objęci, zorganizowanym przez państwo bezpłatnym kształceniem zawodowym - szkolnym (stacjonarnym bądź korespondencyjnym) lub pozaszkolnym. Pozostali zaś winni profilować swoją produkcję i rozwijać ją zgodnie z potrzebami rynku oraz w oparciu o istniejące i dostępne instrumenty wsparcia ze strony państwa (pośredniego: doradztwo, oświata i bezpośredniego: subwencje, preferencyjne kredyty, itp.).

W aktualnej sytuacji, wynikającej zarówno z procesów dostosowawczych związanych z spodziewaną integracją naszego kraju z Unią Europejską jak i działań na rzecz przyspieszonego rozwoju obszarów wiejskich, nie jest wskazana komercjalizacja prowadzonej przez państwową instytucję doradczą działalności informacyjnej.

Państwowa instytucja doradcza, oprócz wdrażania rolników do samodzielnego identyfikowania i rozwiązywania własnych problemów, przysposabiania do przyswajania innowacji rolniczych oraz prowadzenia niezbędnego doksztalcania i doskonalenia zawodowego winna też - w odpowiedzi na zgłaszane zapotrzebowanie - wspierać ich stosownymi informacjami o różnym stopniu przetworzenia. W warunkach gospodarki rynkowej zapotrzebowanie na informacje jest szcze-

gólnie duże i dotyczy to ogółu rolników, bez względu na ich sytuację materialną. Dlatego komercjalizacja usług informacyjnych świadczonych przez państwową instytucję doradczą uniemożliwiłaby części gorzej sytuowanych rolników korzystania z nich, a przez to prowadziła do powiększania obszaru niepewności podczas podejmowania decyzji w zakresie życia i pracy w gospodarstwie rolnym.

Państwowa instytucja doradcza winna stymulować i wspierać rolników w podejmowaniu wspólnych przedsięwzięć gospodarczych w oparciu o istniejące prawo, dostępne instrumenty wsparcia ze strony państwa oraz krajowe i regionalne programy rozwoju. Przedmiotowe stymulowanie i wspieranie rolników odbywa się głównie poprzez takie działania, jak:

- propagowanie istniejących przykładów wspólnych przedsięwzięć gospodarczych rolników,
- wskazywanie na korzyści i niedogodności będące efektem wspólnego działania,
- praca z grupami celowymi w ramach grupowej formy doradztwa rolniczego,
- kontaktowanie rolników z podmiotami gospodarczymi, które zorientowane są na klientów nabywających duże partie środków produkcji lub zbywających duże partie produktów rolniczych,
- pomoc w sprawdzeniu realności planowanego wspólnego przedsięwzięcia, sporządzeniu planu współdziałania gospodarczego, określeniu formy prawnej i opracowaniu projektu statutu grupy producenckiej,
- informowanie na temat możliwości pozyskiwania środków z funduszy przedakcesyjnych i funduszy strukturalnych, wyszukiwanie i edukowanie liderów społeczności wiejskiej, przede wszystkim spośród młodych rolników.

Zespół III Dyskusję kierował i wnioski zebrał dr inż. Roman Lusawa z Regionalnego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich w Poświętnem.

Zespół ten dyskutował nad problemem: „**Oczekiwania społeczności wiejskiej wobec doradztwa rolniczego**”. Punktem wyjścia do dyskusji było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy instytucje państwowe świadczące doradztwo znają potrzeby rolników w tym zakresie?
2. Czy społeczność wiejska zna kompetencje poszczególnych instytucji państwowych świadczących doradztwo rolnicze?
3. Jaka kategoria rolników powinna być uznana za priorytetowego klienta państwowej instytucji doradczej?

4. Czy potrafimy jednoznacznie scharakteryzować sylwetkę zawodową wiarygodnego i kompetentnego doradcy rolniczego?

W dyskusji stwierdzono, że państwowe, rolnicze organizacje doradcze mają bezpośredni kontakt z mieszkańcami wsi i odpowiednią kadre znającą potrzeby doradcze rolników i ich rodzin. Podkreślono, że nadal jednym z priorytetów pracy doradczej powinno pozostać doradztwo technologiczne. Za błąd uznano ograniczenie wielkości środków finansowych przeznaczonych na finansowanie związanych z nim zadań. Stwierdzono też, że w ostatnich latach wzrasta zapotrzebowanie na porady z zakresu: budownictwa, działalności kredytowej banków, prawa, oślon socjalnych oraz rozwoju regionalnego i lokalnego, a także na informacje o możliwościach uzyskania dostępu do środków przedakcesyjnych. Grono klientów państwowych, rolniczych organizacji doradczych zostało poszerzone obecnie o kierowników wielkoobszarowych gospodarstw rolnych, organizatorów działań wspólnych rolników, przedstawicieli samorządu terytorialnego i zawodowego rolników. Potrzeby doradcze dotychczasowych i nowych klientów są zróżnicowane ze względu na rodzaj prowadzonej działalności i jej skalę, a także ich wiek, poziom wykształcenia, zakres pełnionych funkcji społecznych. Występuje tu również zróżnicowanie regionalne.

Z punktu widzenia instytucji państwowego doradztwa rolniczego istotny jest podział potencjalnych klientów na trzy grupy:

- osób aktywnych, samodzielnie poszukujących kontaktu z instytucjami doradztwa rolniczego,
- osób, które trzeba w tym kierunku pobudzać i inspirować,
- osób, które pomimo prób ze strony doradztwa pozostają nieaktywne.

Wśród dyskutujących panowało przekonanie, że w związku z szerokim wachlarzem zadań oraz ograniczonością środków, praca doradcza powinna być ukierunkowana na dwie pierwsze kategorie klientów. Zaakcentowano przy tym, że działalność państwowej organizacji doradczej nie może rodzić konfliktów kompetencyjnych z innymi podmiotami działającymi na rzecz rolnictwa (samorząd terytorialny i zawodowy rolników, administracja rządowa, oświata rolnicza, inne).

W związku z tym, że obserwuje się pewną dezorientację rolników, którzy nie zawsze wiedząc gdzie mogą uzyskać potrzebne im informacje, trafiają pod niewłaściwy adres, postulowano organizację systemu informacyjnego umożliwiającego instytucjom doradczym szybkie docieranie do właściwych informacji i udostępnianie ich rolnikom, a także wskazywanie innych źródeł ich pozyskiwania. W związku z zachodzącymi szybko zmianami organizacyjnymi i kompetencyjnymi w doradztwie system ten powinien być prowadzony centralnie i stale aktualizowany. Zasugerowano, że można by do jego budowy wykorzystać sieć internet.

Niepokój dyskutujących wzbudza fakt, że obecnie w Polsce nie istnieje jedna ogólnie przyjęta metodyka doradztwa rolniczego, stanowiąca podstawę funkcjonowania państwowej, rolniczej instytucji doradczej. Przyczynia się to znacznie do obniżenia sprawności działania jej służb, destabilizuje je i ogranicza w inicjatywach.

Charakteryzując sylwetkę zawodową pracownika państwowej instytucji doradczej uczestnicy dyskusji stwierdzili, że doradca powinien być wysoce kompetentny oraz wiarygodny w oczach swych klientów. Na kompetencje oraz wiarygodność doradcy składa się odpowiednia wiedza merytoryczna oraz wiedza i umiejętności metodyczne, a także pewne cechy osobiste warunkujące skuteczność jego oddziaływania. Kształtowaniu takiej sylwetki sprzyjałoby podjęcie przez państwo szeregu działań, wśród których wymieniono:

- prowadzenie stabilnej polityki na rzecz rozwoju rolnictwa, wsi i obszarów wiejskich;
- zabezpieczenie odpowiednich środków finansowych umożliwiających sprawne funkcjonowanie jednostek świadczących doradztwo. Uczestniczący w dyskusji przedstawiciele środowiska akademickiego i instytutów badawczych stwierdzili na przykład spadek liczby dokształcających się i doskonalących doradców, spowodowany głównie komercjalizacją usług edukacyjnych;
- doprowadzenie do pozytywnego końca ciągnących się od lat prac nad ustawą o państwowym doradztwie rolniczym;
- zainicjowanie i wspieranie wysiłków na rzecz opracowania i wdrożenia systemu podnoszenia kwalifikacji zawodowych kadry doradczej oraz zdobywania przez nią stopni kwalifikacji zawodowej.

Wnioski dla państwowej, rolniczej organizacji doradczej

Z prowadzonych dyskusji, w zespołach tematycznych oraz podczas sesji plenaryjnej Konferencji, wynikają następujące wnioski dla państwowej, rolniczej organizacji doradczej:

1. Państwowa, rolnicza organizacja doradcza winna przede wszystkim wspierać tych rolników, którzy chcą rozwijać swoje gospodarstwa w oparciu o własną aktywność, stabilną politykę państwa na rzecz rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz wynikające z niej odpowiednie programy wsparcia materialnego i środki zapewniające ich realizację.
2. Istotnym elementem pracy doradczej jest i powinno być nadal doradztwo produkcyjne (wspieranie rolników w identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów związanych z produkcją i jej urynkowieniem). Ważne jest bowiem, aby grupa gospodarstw związanych z rynkiem zwiększyła skalę i jakość produkcji, po to, by z jednej strony optymalnie wykorzystać

istniejące czynniki produkcji, a z drugiej osiągnąć taki poziom produkcji, który zapewni im konkurencyjność i perspektywę sprawnego funkcjonowania w Unii Europejskiej. Państwowa, rolnicza organizacja doradcza winna więc skutecznie przeciwdziałać wszelkim próbom ograniczania wielkości środków finansowych kierowanych na finansowanie zadań w zakresie doradztwa produkcyjnego.

3. Szczególnie szkodliwym dla funkcjonowania państwowej, rolniczej organizacji doradczej jest brak jednej ogólnie przyjętej metodyki doradztwa rolniczego. Sytuacja ta przyczynia się do obniżenia sprawności działania kadry doradczej, destabilizuje ją i ogranicza w inicjatywach. Instytucja doradcza winna zatem przy użyciu wszelkich możliwych sposobów i środków dążyć do jak najszybszej zmiany tego stanu.
4. Negatywnym elementem rzeczywistości doradczej jest też brak ustawy o państwowym doradztwie rolniczym. Instytucja doradcza winna więc skuteczniej niż dotąd zabiegać o uchwalenie tej ustawy.
5. Inną konsekwencją braku ogólnie przyjętej metodyki doradztwa rolniczego i ustawy o państwowym doradztwie rolniczym jest też niemożność opracowania i wdrożenia systemu podnoszenia kwalifikacji zawodowych kadry doradczej oraz zdobywania przez nią stopni kwalifikacji zawodowej. Dlatego państwowa, rolnicza organizacja doradcza winna natychmiast po zaistnieniu wymaganych warunków zainicjować i aktywnie uczestniczyć w pracach nad opracowaniem i wdrożeniem takiego systemu.
6. Państwowa, rolnicza organizacja doradcza winna brać aktywny udział w tworzeniu warunków sprzyjających podnoszeniu niskiego poziomu wykształcenia naszych rolników oraz przekazywać rolnikom rzetelną informację o warunkach gospodarowania występujących w Unii Europejskiej.
7. Dokonana reforma administracyjna naszego kraju wymusza proces świadomego, celowego dostosowywania istniejących struktur edukacyjnego i informacyjnego wspierania rolników do nowej sytuacji. Wszystkie działające na tym polu instytucje - w tym państwowa, rolnicza organizacja doradcza - winny aktywnie uczestniczyć w tym procesie.
8. Państwowa, rolnicza organizacja doradcza winna doskonalić dotychczasowe i poszukiwać nowych form współpracy pomiędzy wszystkimi organizacjami działającymi na rzecz edukacyjnego i informacyjnego wspierania rolników.